

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

Кваліфікаційна робота

на тему

**«ВПЛИВ ІДЕОЛОГІЇ НА РАДЯНСЬКІ МЕДІА: ФОРМИ ТА ЗАСОБИ
(1922-1953 РР.)»**

Виконала: студентка 4 курсу групи ЗСМК-42

Першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Спеціальності 061 Журналістика

Лакомська К. О.

Керівник: канд. філол. н., доцент Трифонов Р. А.

Харків – 2024

ЗМІСТ

<i>ВСТУП</i>	4
<i>Розділ 1</i>	6
<i>СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РАДЯНСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ</i>	6
1.1. Ідеологія як чинник суспільного ладу Радянського Союзу	7
1.1.1. Зародження радянської влади та необхідність ідеологічного керівництва	7
1.1.2 Ключові аспекти марксистсько-ленінської ідеології в контексті СРСР.....	8
1.2. Створення системи контролю над медіа	10
1.2.1 Утворення Головополітпросвіти та інших органів ідеологічного контролю	10
1.2.2 Цензура і регулювання видавничої справи	11
1.3. Формування світогляду суспільства у Радянському Союзі	12
1.3.1 Роль газет та журналів у формуванні світогляду суспільства	13
1.3.2 Пропагандистська функція агітаційних листівок та плакатів	19
Висновки до розділу 1	20
<i>Розділ 2</i>	22
<i>МЕХАНІЗМ ДІЇ ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ МЕДІА НА ОСНОВІ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ</i>	22
2.1 Особливості формування ідеологічного фрейму радянських медіа	22
2.1.1. Радіо та телеідеологія: засоби масової ідеологічної маніпуляції	23
2.1.2. Розвиток радіо та телебачення в СРСР	25
2.1.3. Програми та передачі як інструмент ідеологічного впливу	26

2.2. Використання кіно як інструменту формування ідеології	29
2.2.1 Розвиток кіномистецтва в радянському суспільстві	30
2.2.2. Аналіз ідеологічних аспектів радянського кіно	31
2.3. Ідеологічні втручання в журналістику та літературу	35
2.3.1 Журналістська етика та ідеологічні обмеження.....	36
2.3.2 Літературні течії та контроль над творами мистецтва	37
2.4. Спротив ідеологічному впливу через медіа	38
2.4.1. Радянські ідеологічні кампанії повоєнного періоду та їх вплив на суспільство.....	39
2.4.2.Інструменти протидії ідеологічному впливу	41
Висновки до розділу 2.....	42
<i>ВИСНОВКИ</i>	45
<i>ЛІТЕРАТУРА</i>	48

ВСТУП

Період з 1922 по 1953 роки, який охоплює правління Йосифа Сталіна в СРСР, був періодом інтенсивного ідеологічного впливу держави на суспільство через засоби масової інформації. Роль медіа у формуванні ідеології та поширенні її в цей період була вкрай важливою. Під час правління Сталіна медіа були під суворим контролем держави. Пропагандистська машина активно працювала на створення позитивного образу влади та ідеології комунізму. "Канонізація" Сталіна як найвищого лідера, його культ особи активно просувалися через пресу, радіо та кіно. Під сталінським режимом медіа були суворо централізовані. Всі газети, радіостанції та кіностудії перебували під контролем держави. Це дозволяло уряду забезпечувати однакову ідеологічну лінію та контролювати потік інформації, яка подавалася громадянам. Медіа активно працювали над формуванням ідеологічного світогляду серед населення. Це включало в себе просування ідеї комунізму, ідеї класової боротьби, ідеї про "ворогів народу" і необхідність їх ліквідування. Медіа використовувалися як інструмент політичного тиску та репресій. Публікації, радіопередачі та кінострічки активно дискредитували політичних опонентів режиму, сприяючи їх переслідуванню та розстрілам. Цензура та контроль над медіа дозволяли уряду уникати поширення інформації, яка могла б підірвати авторитет влади або спричинити невдоволення серед населення. Це означало, що інформація, яка відображала негативні аспекти режиму або реальний стан справ у країні, піддавалася активній цензурі або приховувалася. У цілому, медіа в період правління Сталіна відігравали ключову роль у формуванні ідеології та утриманні політичної стабільності в державі. Їхня робота була зорієнтована на забезпечення підтримки режиму та підтримки його ідеологічних цілей.

Вивчення становлення радянської влади та її ідеологічних основ має велике значення для розуміння історії Радянського Союзу та його впливу на

світову політику. Основні складники марксистсько-ленінської ідеології, яка стала основою радянського суспільства, можуть допомогти глибше зрозуміти принципи, на яких ґрунтувалася ця система. Марксистська ідеологія походила з концепції діалектичного матеріалізму, що розглядає суспільство як результат матеріальних умов, економічних відносин і класової боротьби. Цей принцип допомагав розуміти процеси історичного розвитку і формування суспільства. Марксизм визначав історію як постійну боротьбу між класами. Ленін додав до цього концепцію диктатури пролетаріату, що передбачала перехід до комунізму через радикальну зміну власності на засоби виробництва і підпорядкування їх контролю робітників. Ленін вважав, що світовий капіталізм перейшов до етапу імперіалізму, коли великі монополістичні корпорації і країни колоніальної експлуатації зазнають загострення конкуренції і розпадаються. Марксистсько-ленінська ідеологія вважала соціалізм перехідним етапом до повного комунізму, коли буде досягнута повна рівність у розподілі багатства та вирівнювання класових різниць. Важливим елементом марксистсько-ленінської ідеології було ставлення до ролі партії. Вона вважалася організатором робітничого класу і лідером революції, яка приведе до встановлення соціалістичного суспільства. Ці принципи марксистсько-ленінської ідеології були в основі становлення радянської влади та побудови радянського суспільства. Реалізація цих принципів визначала політичну, економічну та соціальну політику Радянського Союзу до кінця його існування.

У даному контексті необхідно розглянути роль медіа у формуванні та поширенні ідеологічних концепцій, а також визначити методи, які використовувала влада для ідеологічного впливу на широке суспільство. Для цього потрібно проаналізувати періодичні видання, радіо, телевізійну ідеологію та кінематограф як засоби комунікації, що допомагали поширювати певні ідеї та цінності серед населення.

Розділ 1

СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РАДЯНСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ

У процесі свого розвитку СРСР переживав значні трансформації, що були зумовлені не лише політичними та економічними змінами, але й глибоким переглядом ідеології. Починаючи з жовтневого перевороту 1917 року, Радянський Союз пройшов через період громадянської війни та становлення нової політичної системи. Цей розділ спрямований на аналіз історичного контексту, що вплинув на формування радянської ідеології в період з 1922 по 1953 роки.

Соціально-історичні аспекти формування радянської ідеології включають різноманітні фактори, які впливали на її розвиток і закріплення в суспільстві в період з 1917 по 1953 роки. Наприклад, жовтнева революція 1917 року відіграла ключову роль у формуванні радянської ідеології. Вона створила передумови для виникнення нового політичного ладу та ідеологічних підґрунтя для будівництва соціалістичного суспільства.

Період громадянської війни (1917-1922) був часом інтенсивної боротьби між більшовиками та білими, а також іншими політичними та військовими силами. Цей конфлікт вплинув на формування радянської ідеології через зміцнення ленінських принципів та необхідність консолідації влади.

Політика індустріалізації та колективізації, проведена в період п'ятирічок, сприяла зміцненню ідеології соціалізму. Ці процеси були представлені як кроки на шляху до створення сильної соціалістичної держави.

Під час правління Сталіна відбувся культ особи, що мав величезний вплив на формування радянської ідеології. Сталін був висвітлений як лідер,

який веде країну до комунізму, що зміцнювало ідеологічну легітимність режиму.

Радянський Союз активно впроваджував соціальні програми, спрямовані на підвищення життєвого рівня населення та забезпечення його потреб. Це сприяло підтримці ідеології соціалізму серед населення.

Державний контроль над медіа, їх використання для пропаганди ідеології партії, а також активне просування ідеологічних концепцій були ключовими чинниками у формуванні радянської ідеології та її закріпленні в суспільстві.

Ці аспекти відіграли важливу роль у формуванні та поширенні радянської ідеології, визначаючи її основні принципи та цінності в період розвитку СРСР.

1.1. Ідеологія як чинник суспільного ладу Радянського Союзу

У сучасній гуманітаристиці спостерігається зростання інтересу до явища «радянської людини», що вимагає від науковців розкриття його сутності, відступаючи від саркастичного тлумачення терміну «*homo sovieticus*», та вивчення витоків і процесу формування «радянської людини» в конкретних історичних умовах, зокрема, в контексті радянської України протягом 1953–1991 років.

1.1.1. Зародження радянської влади та необхідність ідеологічного керівництва

Період жовтневого перевороту 1917 року став епіцентром політичних та соціальних турбулентностей у Російській імперії. Обрання шляху соціалістичної революції призвело до нерівного розподілу ресурсів, нерівномірного економічного розвитку та перемоги нової влади. Протягом

цього періоду робітничий та селянський класи активно брали участь у політичних подіях, спрямованих на утворення нового уряду, який відмовлявся від традиційних монархічних принципів.

Створення нових установ управління, таких як ради, мало вирішальне значення у формуванні радянської влади. Представники різних класів та верств суспільства були обрані для виконання функцій уряду, керуючи країною на новому етапі її історії, який відрізнявся від попереднього. Громадянська війна, що спалахнула у наступні роки, стала важливим випробуванням для консолідації радянської влади. Змагання між червоною та білою арміями потребувало не лише військового лідерства, але і затвердження чіткої ідеологічної позиції. Саме тут стало очевидним, що ідеологічне керівництво стало важливою складовою для забезпечення легітимності та стабільності нової влади.

Потреба у встановленні соціалістичного устрою визначалася не лише воєнними подіями громадянської війни, але й соціально-економічними викликами того часу. Колективізація, націоналізація та інші реформи виступали як інструменти для формування нового суспільства, що базувалося на ідеях класової боротьби та будівництва соціалізму.

Таким чином, цей період в історії мав вирішальне значення для становлення радянської ідеології, де заходи у сфері влади, економіки та соціальної справедливості зумовлювалися необхідністю ідеологічного керівництва з метою стабілізації та розвитку нової держави.

1.1.2 Ключові аспекти марксистсько-ленінської ідеології в контексті СРСР

Після подій жовтневого перевороту та встановлення радянської влади марксизм-ленінізм став основною ідеологією, що визначала політичний та культурний ландшафт СРСР. Основні принципи марксизму-ленінізму, такі

як діалектика та історичний матеріалізм, визначали рушійну силу історії у класовій боротьбі.

Поняття диктатури пролетаріату, що стало ключовим у марксизмі-ленінізмі, розглядалося як перехідний етап на шляху до комунізму, підкреслюючи потребу тимчасового владарювання робітничого класу для перетворення суспільства. Ці ідеї знаходили своє відображення у формуванні нового політичного устрою та перегляді ролі влади в суспільстві.

Класова боротьба, яка була визнана основою для розуміння суспільного розвитку, ставала фундаментом для легітимізації політичної влади партії. Історичний матеріалізм відображав ідею про те, що матеріальні умови виробництва визначають соціальні відносини та ідеологічні уявлення. Соціалістичне будівництво передбачало створення соціалістичного суспільства, де було запроваджено повне вирішення проблем класової нерівності та експлуатації. Комуністичне майбутнє було визнано за підсумкову мету революційних змін у СРСР. Ці аспекти ідеології склали основу для політичних, економічних та соціальних процесів у радянському суспільстві.

Марксизм-ленінізм установив нову класову структуру суспільства, виділивши пролетаріат як передовий клас, а буржуазію – як основного ворога. Ця ідеологія мала значний вплив на систему освіти та культуру, формуючи "нову людину" – свідому, політично активну та віддану ідеям соціалізму і визволення праці від експлуатації. Таким чином, марксистсько-ленінська ідеологія проникла в усі аспекти радянського суспільства, визначаючи його політичний курс, економічні перетворення та культурні цінності.

1.2. Створення системи контролю над медіа

Створення системи контролю над медіа було важливою складовою політичного режиму у СРСР. Ця система включала цензуру та контроль за змістом інформації, яка публікувалася в газетах, радіо та телебаченні. Централізована державна влада мала повний контроль над медіа, визначаючи, яка інформація може бути розповсюджена і яка повинна бути засекречена або перекручена. Журналісти та редактори були зобов'язані дотримуватися офіційної лінії партії та уряду, а порушення цієї лінії може мати серйозні наслідки, включаючи цензуру, затримки, арешти та інші репресивні заходи. Така система контролю над медіа була спрямована на забезпечення ідеологічної конформності та підтримку політичного режиму.

1.2.1 Утворення Головополітпросвіти та інших органів ідеологічного контролю

Після громадянської війни в СРСР активно розпочався процес створення інститутів ідеологічного контролю, у якому ключову роль відіграло засноване у 1920 році Головополітпросвіти, або Головне управління політичної просвіти. Метою створення цього органу було упорядкування ідеологічної роботи та контроль за засобами масової інформації. Головополітпросвіти стало ключовим інструментом формування політичного світогляду населення, відповідно до цього йому були доручені завдання здійснення ідеологічної цензури, розробка редакційних політик та впровадження ідеологічних кампаній.

Головополітпросвіти відповідало за координацію ідеологічної роботи в ЗМІ, а також за вивчення громадської думки та реакції на ідеологічні заходи. Цей орган, завдяки своїй впливовій ролі у формуванні ідеологічного контексту, став важливим інструментом втручання держави у роботу ЗМІ та керування інформаційним потоком у країні. Одночасно з утворенням

Головполітпросвіти виникали і інші органи ідеологічного контролю, такі як Центральна агітаційна комісія, яка спрямовувала інформаційні кампанії на політичну мобілізацію громадян та формування колективного світогляду.

Створення Головполітпросвіти та інших органів ідеологічного контролю мала значний вплив на редакційну політику ЗМІ. Редакторам та журналістам подавалися чіткі ідеологічні лінії, і вони перебували під тиском централізованих інструкцій, що спрямовували їхню діяльність в ідеологічних рамках.

1.2.2 Цензура і регулювання видавничої справи

Цензура і регулювання видавничої справи відігравали важливу роль у контролі за розповсюдженням інформації та формуванні ідеологічного контексту. Ці механізми передбачали обмеження та контроль змісту видань перед їх публікацією, а також активне втручання у формування змісту, що відповідав ідеологічним вимогам.

У період громадянської війни та наступні роки цензура й регулювання видавничої справи стали ефективними інструментами для формування ідеологічного контексту та контролю за розповсюдженням інформації. Цензорський апарат виступав у ролі фільтра, який контролював зміст видань перед їх публікацією. Ідеологічно орієнтовані цензорські органи сприймали завдання не лише як усунення "небажаних" інформаційних елементів, але й активно формували зміст, відповідний ідеології.

Державне регулювання у сфері видавничої справи включало в себе не лише контроль за матеріалами, які допускалися до публікації (цензуру), але й активне впливання на загальну стратегію та політику видавництва. Для цього створювалися спеціальні державні органи, які відповідали за нагляд за роботою видавництва, розробку стандартів щодо редакційної політики та впливали на літературний процес у цілому, допомагаючи створювати єдину ідеологічну лінію.

Цензура і контроль у видавничій справі не обмежувалися формальними аспектами, вони також впливали на зміст літературних творів. Ці механізми встановлювали рамки для творчості, накладали обмеження на авторів та редакторів і регламентували, які теми та образи могли бути висвітлені.

1.3. Формування світогляду суспільства у Радянському Союзі

Формування світогляду суспільства у Радянському Союзі було складним процесом, що включав різноманітні аспекти. Державний апарат використовував широкий спектр інструментів, щоб активно впливати на переконання, цінності та уявлення людей.

По-перше, система освіти в Радянському Союзі була спрямована на індоктринацію молоді в ідеологію комунізму та марксизму-ленінізму. У школах та університетах велися спеціальні курси, де учні навчалися принципам радянської ідеології та історії Комуністичної партії.

По-друге, засоби масової інформації, такі як радіо, телебачення, кіно та газети були під контролем держави та використовувалися для пропаганди ідеології. Ці засоби комунікації активно поширювали соціалістичні ідеї та ідеологічні погляди, а також героїзували досягнення Радянського Союзу та його лідерів.

По-третє, соціокультурні аспекти, такі як література, мистецтво, музика та інші форми культурної творчості, також були спрямовані на підтримку радянської ідеології. Творчість митців часто відображала соціалістичні ідеали та піднімала питання, які відповідали політичним потребам режиму.

У цілому, формування світогляду суспільства у Радянському Союзі було результатом систематичної пропаганди та індоктринації, що

проводилися державними структурами з метою забезпечення підтримки та лояльності до радянської влади і ідеології.

1.3.1 Роль газет та журналів у формуванні світогляду суспільства

Газети та журнали мали вирішальне значення у формуванні світогляду суспільства в радянському контексті протягом періоду від 1922 до 1953 років. Вони виконували не лише роль інформаційних носіїв, але й виступали як важлива платформа для пропаганди ідеологічних концепцій та підтримки цінностей, що відповідали ідеології соціалістичного будівництва.

Через сторінки газет та журналів розповсюджувалися офіційні пропагандистські матеріали, які сприяли утвердженню ідеалів комунізму та марксизму-ленінізму серед населення. Ці видання використовувалися для поширення соціалістичних ідеалів, піднесення досягнень радянської системи, а також для виховання і впливу на маси через різноманітні пропагандистські кампанії та апеляції до громадської свідомості.

Таким чином, газети та журнали відіграли суттєву роль у формуванні ідеологічного ландшафту та світогляду суспільства в радянські часи, впливаючи на переконання та цінності громадян і сприяючи утвердженню домінуючої ідеології.

Термін "тоталітаризм" вперше з'явився в статті італійського ліберального політика Джованні Амендола у 1923 році для опису фашистського руху. Згодом цей термін увійшов у лексикон італійських фашистів, а також почав використовуватися в науках, що вивчають суспільство для опису комуністичних і нацистських режимів. Сформуванню цілісної теорії про тоталітаризм сприяли роботи відомих політологів, таких як Ханна Арендт, Карл Поппер, Карл Фрідріх, Збігнев Бжезинський та інших.

Преса більшовиків першим чином імпортувалася в Україну, головним чином з Росії, починаючи від ленінської газети "Искра". Однак незабаром

після лютневої революції 1917 року в Харкові, Катеринославі, Луганську та Києві з'явилися перші газети, що підтримували комуністичну ідеологію. Наприклад, у червні 1917 року розпочала виходити газета "Донецький пролетарій", яка пізніше змінила декілька назв і нині продовжує виходити як "Луганська правда", ставши однією з головних газет на Донбасі. Керівником її редакції став К. Ворошилов, хто в майбутньому став політичним та державним діячем СРСР та УРСР.

Проте газетою, яку можна вважати початком відповідного руху, була харківська газета "Пролетарій", що почала випускатись 10 лютого 1917 року і виходила аж до кінця вересня, коли була змушена припинити видання через недостатність коштів – після безуспішних спроб залучити гроші від робітників, за аналогією з російськими виданнями. З самого початку до самого кінця вона слідувала ленінській лінії "Правди", на відміну від деяких інших видань, які відступали від цієї лінії на користь націонал-комунізму.

"Правда" була офіційним органом Центрального Комітету Комуністичної Партії Радянського Союзу. Ця газета мала широке охоплення по всій країні та була лідером за тиражем серед усіх видань. У своїй редакційній політиці "Правда" зосереджувалася на офіційних подіях, підтримці соціалістичних досягнень та просуванні ідей комунізму.

Київський "Голос соціал-демократа" не відтворював ленінські статті з петроградських видань, вибираючи надрукувати так звану Київську платформу, яка містила положення, сумнівні з точки зору ортодоксальних комуністів.

Катеринославська "Звезда", пізніше перейменована на "Зорю", обрала непохитну правдистську лінію з 4 квітня, і залишалася одним з флагманів обласної преси Придніпров'я аж до сьогодні.

Проте ці видання зіткнулися зі значним опором політичних партій України, які відмовляли у друкуванні тиражів та ставили перешкоди в їх розповсюдженні. Відхід від прийняття більшовизму як ідеології та

засудження його як способу вирішення політичних проблем був практично одностайним в українській громадській думці. Це було добре відомо В. Леніну, який часто писав про широкі масштаби такого ставлення в усій Росії, зауважуючи, що "ми працюємо у колі ворогів". Недемократичність, непоодинокість і тенденція до загального насильства відштовхували українське суспільство від підтримки більшовиків.

Проте саме ці якості, що відштовхували, сприяли перемозі більшовиків у 1921 році, хоча ці якості також стали причиною краху Радянського Союзу у 1991 році. Розгроми в друкарнях та редакціях, арешти і навіть жорстокі розстріли журналістів та редакторів у Полтаві, Харкові, Сумах не додавали поваги в демократичних колах країни.

"Известия" була офіційною газетою Радянської держави. У своїй редакційній політиці ця газета акцентувалася на повідомленнях про офіційні рішення, виступах керівників країни, економічних питаннях та досягненнях радянського суспільства.

"Красная звезда" була офіційним органом Міністерства оборони СРСР. Ця газета спеціалізувалася на військових питаннях, розповідала про героїзм радянських військовослужбовців та досягненнях в армії.

"Комуніст" був партійним органом Центрального Комітету Комуністичної партії України. Журнал пропагував комуністичні ідеї та підкреслював досягнення радянського суспільства, а також транслиував ідеологічні принципи партії.

"Літературна Україна" була літературно-художнім виданням, де публікувалися твори українських письменників та поетів, які відповідали радянській ідеології. Журнал просував літературні твори, що відображали "позитивні" аспекти радянського життя.

"Радянське життя" була газетою, яка не лише інформувала про події в Україні та інших радянських республіках, але й розповсюджувала ідеологічні матеріали, спрямовані на формування радянського світогляду та

підтримку влади. Ці приклади ілюструють різноманітність газет та журналів того часу, де ідеологія відігравала ключову роль у редакційній політиці.

Східноукраїнська преса на цій території з моменту приходу радянської влади стала виключно більшовицькою, або, як її ще називають, партійно-радянською.

Історія цієї преси 1918 - 1939 років складається з декількох періодів:

1. Газети, що написані під час громадянської війни та встановлення радянської влади (1918-1921 роки): у цей період преса була активною у формуванні ідеології і розповсюдженні партійних поглядів серед населення. Вона використовувалася для мобілізації громадянської думки та пропаганди радянських ідеалів.

2. Видання часів НЕП (1921-1929 роки): у цей час преса спрямовувалася на підтримку економічних реформ та стимулювання підприємництва. Вона також відображала політичні події та культурні зміни того часу.

3. Засоби масової комунікації років прискореного соціалістичного будівництва, культу особи та масових репресій: у цей період преса стала інструментом влади для формування масової свідомості, підтримки лінії партії та ідеології комунізму. Вона активно просувала культ особи вождя та підтримувала політику масових репресій.

Відзначається закриттям часописів перший період, що існували до приходу радянської влади до України, і створенням перших партійних радянських видань, був складним для преси. Зокрема, армійська преса та "Известия рабочих, крестьянских (солдатских, казачьих) советов депутатов" виникали в умовах кризи.

Громадянська війна призвела до серйозних труднощів у друкарстві. Не вистачало паперу, фарби, кваліфікованих працівників, енергії та обладнання. Газети, які виходили у 1919-1920 роках, часто мали вигляд листівок: вони

були надруковані на сірому папері, зі збитими шрифтами, фарба зсипалася зі сторінок.

Після громадянської війни настала доба відбудови країни, що охопила і відновлення друкарської бази. Партія надала цій справі велику увагу, проблеми щодо відновлення повноцінної роботи друкарень обговорювалися на двох з'їздах.

Після початку Нової економічної політики (НЕП) в 1922 році диктатура пролетаріату трохи послабшала. Однак навіть під час НЕП, коли було дозволено певні форми капіталістичної власності (державний капіталізм) та відновлення ринкових відносин в СРСР, партійний контроль над пресою не зменшувався. Більшовики залишали за собою «командні висоти» і зберігали контроль над редакціями газет. Проте НЕП призвів до загального покращення життя в містах і селах, що, не могло не вплинути на стан журналістики.

У 1925-1926 роках відбувається поступове зростання радянської преси українською мовою. Почали з'являтися місцеві газети у великій кількості невеличких міст, в сільських районах, та нові видання спеціалізованих часописів для різних соціальних груп – селян, кооператорів, робітників, вчителів, інженерів, жінок та молоді. Проте, відмінно від численних видань періоду 1917-1918 років, нові видання перебували під партійним контролем та пропагували виключно комуністичні ідеї.

Темпи розвитку мережі партійно-радянських газет були досить швидкими. Деякі відразу розпочали видаватись українською мовою, а інші було переведено на цю мову під час політики українізації. З 1927 року розпочинається епоха масового радіомовлення.

З 1923-1924 до 1930-1931 років преса активно долучалася до політики українізації, сприяючи прискореному використанню української мови, в тому числі й у засобах масової інформації. У цей час була розроблена та

впроваджена нова українська граматика. Газети переводилися на українську мову шляхом авторитарних рішень. Проте національна політика у 1930-х роках під впливом посилення ролі російської мови в союзних республіках стала повертатися до попереднього стану.

У керівництві пресою виявляється велика централізація, яка охоплює ідеологічний, політичний та організаційний аспекти, а також забезпечення редакцій матеріально-технічними ресурсами. Редакції стають повністю підконтрольними відповідним партійним комітетам. Багато питань в ідеологічній та політичній сферах, а також організації життя країни, виходять за межі критики преси. Свобода слова була обмежена на багато десятиліть, але це виправдовувалося як вища форма пролетарської демократії, де "буржуазна" свобода боротьби з цією "вищою" свободою була обмежена. Будь-який критичний виступ, який не відповідав партійній лінії, оголошувався ворожою пропагандою. Як доказ цього можна навести той факт, що у газетах 1932-1933 років не згадувалася страшна трагедія Голодомору в Україні. Лише після наради в Москві, де міністр сільського господарства згадав про "труднощі" з харчуванням, ця тема з'явилася в "Правді".

Радянсько-партійній пресі часом надавалися певні ступені свободи залежно від політичних обставин, але вона ніколи не була дійсно вільною. По-перше, через відсутність законодавчої бази, яка б гарантувала таку свободу (хоча вона проголошувалася в конституціях СРСР та УРСР). По-друге, партія завжди мала повний контроль над ключовими аспектами керівництва пресою, такими як відбір та розстановка кадрів, ідеологічне та матеріальне забезпечення. За це вона вимагала повної покори журналістів і редакторів у політичних, ідеологічних та інших питаннях.

ЗМІ набували велику роль у формуванні свідомості, вихованні та усталенні ідеологічних поглядів громадян. Газети та журнали визначали ідеологічну лінію, яка повинна була відповідати офіційній партійній

ідеології. Ці ЗМІ активно підтримували та поширювали концепції соціалістичного будівництва, ідеї комунізму та інші ключові аспекти радянської ідеології.

Видання виступали як засіб мобілізації громадянської думки, спрямовуючи зміст своїх публікацій на формування загального світогляду, підтримку ідеалів соціалізму та стимулювання активної громадянської позиції. Ці видання впливали на переконання та уявлення громадян шляхом активного висвітлення суспільно-політичних подій, економічних аспектів та культурних ініціатив. Статті, редакційні коментарі та публікації сприяли вихованню в людях відданості ідеалам соціалізму, підтримували працездатність і важливість колективізму.

Візуальний аспект видань відігравав не меншу роль. Ілюстрації, малюнки та фотографії створювали ідеалізований образ соціалістичного життя, який підкреслював позитивні аспекти ідеології та сприяв формуванню емоційного зв'язку з читачами. Ці візуальні елементи допомагали закріплювати ідеологічні уявлення та зміцнювати віру у соціалістичні ідеали серед громадян.

Газети та журнали гнучко адаптували свій зміст до політичних змін і вимог часу. Вони відображали періоди інтенсивної ідеологізації, проте також піддавалися модифікаціям у періоди розвитку країни, щоб відповідати потребам влади та суспільства. Це включало зміни у тематиці, стилістиці та підходах до представлення інформації, залежно від політичних та соціальних контекстів. Газети та журнали функціонували як інструменти впливу, що надавали владі можливість комунікувати свої ідеї та політику, а також відображали ставлення суспільства до цих ідей і політичних процесів.

1.3.2 Пропагандистська функція агітаційних листівок та плакатів

Пропагандистська функція агітаційних листівок та плакатів полягала в поширенні ідеологічних концепцій, підтримці політичних або соціальних

кампаній та формуванні світогляду мас. Ці матеріали використовувалися для активного впливу на громадську думку, мобілізації суспільства на підтримку урядових заходів або ідеологічних принципів.

Агітаційні листівки та плакати надавали коротке, лаконічне повідомлення, що могло бути легко сприйнятим широкою аудиторією. Їх зображення та слогани зазвичай були спрощені та емоційно заряджені, щоб викликати певні емоції або реакції.

Такі матеріали використовувалися для підтримки ідеологічних кампаній, просування політичних лідерів чи партій, а також моральної підтримки військових дій. Вони створювали образи "ворога" або "небезпеки" і закликали до єдності або дії перед зазначеними загрозами.

Загалом, агітаційні листівки та плакати відігравали важливу роль у формуванні громадської думки та мобілізації суспільства в рамках ідеологічних та політичних амбіцій урядових структур.

Агітаційні листівки та плакати вражали своєю інтенсивною символікою та виразним графічним стилем. На них зображувалися силуети робітників, селян, червоні зірки і трактори, що створювало легко впізнаваний образ соціалістичного життя. Використання насичених червоного, жовтого та чорного кольорів підсилювало емоційний вплив на сприйняття глядачів.

Висновки до розділу 1

Ідеологія в радянських масових медіа мала значний вплив, охоплюючи всі сфери життя і культури. Вона встановлювала рамки для представлення подій, формування героїв та підтримки офіційної доктрини. Проте навіть за наявності жорсткого цензурного контролю спостерігалися прояви творчості, розбіжностей та опозиції. Це свідчить про те, що ідеологічний вплив не був

абсолютним і однозначним, існувала певна міра незалежності та самовираження в медіа.

Розуміння впливу ідеології на медіа в тоталітарному суспільстві є важливим для глибшого розуміння того, як влада формує образ країни та суспільства. Це допомагає вивчити, як ідеологічний контроль впливає на індивідів та групи, які спрямовують свою творчість або виступають проти ідеологічного тиску. Дослідження такого впливу дозволяє розкрити механізми формування і поширення ідеологічних уявлень та виявити ступінь вільності й різноманіття в медіа у таких умовах.

З матеріалу можна зробити кілька важливих висновків:

1. **Система контролю:** Влада у СРСР використовувала масові медіа як інструмент для формування і утримання ідеологічного контролю. Це виявлялося у впливі на зміст публікацій, обмеженні свободи слова та цензурі.

2. **Спротив:** Навіть при наявності ідеологічного контролю у масових медіа, були прояви творчості, розбіжностей та спротиву. Це свідчить про те, що ідеологічна домінанта не була абсолютною.

3. **Культурний контекст:** Розуміння впливу ідеології на медіа потребує врахування культурного контексту того часу. Це означає, що ідеологічні установки та реакції на них були вплетені в ширший соціокультурний контекст радянського суспільства.

4. **Взаємодія ідеології та творчості:** Розкриття взаємодії між ідеологією та творчістю в масових медіа допомагає краще зрозуміти динаміку суспільства та роль медіа в його формуванні.

Отже, аналіз впливу ідеології на масові медіа у радянському суспільстві відкриває широкий спектр факторів, що впливали на цей процес, та надає глибокого уявлення про його складність і різноманітність.

Розділ 2

МЕХАНІЗМ ДІЇ ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ МЕДІА НА ОСНОВІ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ

2.1 Особливості формування ідеологічного фрейму радянських медіа

Формування ідеологічного фрейму радянських медіа відображало основні принципи та цінності радянського режиму. Ось деякі особливості цього процесу:

По-перше, домінування комуністичної ідеології: Радянські медіа пропагували комуністичні ідеали, підтримували партійну лінію і розповсюджували соціалістичний світогляд.

По-друге, цензура і контроль: Уряд контролював зміст медіа, відфільтровуючи інформацію, що суперечила офіційній ідеології чи розкривала негативні аспекти радянського життя.

По-третє, широке використання пропагандистських методів: Медіа використовували різноманітні методи пропаганди, такі як позитивне зображення лідерів, викривання ворогів режиму та висвітлення "успіхів" соціалістичної системи.

По-четверте, масовість і доступність: Радянські медіа були широко доступні для населення, що дозволяло їм розповсюджувати ідеологічні погляди серед широких мас.

По-п'яте, маніпуляція емоціями: Медіа активно використовували емоційні аспекти для маніпулювання аудиторією, стимулюючи патріотичні почуття та ідеологічну відданість.

По-шосте, загальнонаціональна інтеграція: Радянські медіа сприяли формуванню єдиної національної ідентичності шляхом пропаганди ідеї єдності і взаємодопомоги між різними народами СРСР.

Ці особливості відображали загальну стратегію радянського уряду щодо контролю над інформацією та формування ідеологічного фрейму населення відповідно до інтересів та цілей радянського режиму.

2.1.1. Радіо та телеідеологія: засоби масової ідеологічної маніпуляції

Інформаційне суспільство, що є основою сучасного розвитку, відіграє ключову роль у володінні, передачі та управлінні інформацією. Закриті режими з монополією на інформацію, як правило, характерні для тоталітарних або авторитарних систем, залежно від рівня контролю та цензури. СРСР, усвідомлюючи, що розголошення інформації про внутрішню структуру загрожує втратою контролю, приділяв велику увагу створенню потужної ідеологічної системи.

Радіо- та телеідеологія є потужним засобом масової ідеологічної маніпуляції, які використовуються для формування і контролю над масовим світоглядом. Ці медіа можуть впливати на переконання та поведінку аудиторії шляхом ретельно дібраного контенту, який передає певні ідеологічні погляди та цінності.

Засоби масової ідеологічної маніпуляції через радіо- та телеідеологію включають:

1. Пропаганда: Медіа часто використовуються для поширення ідеологічних уявлень, рекламуючи певні політичні погляди, соціальні цінності або релігійні переконання.

2. Маніпулятивне повідомлення: Інформація може бути подана в спосіб, що спрямовує аудиторію до певних висновків або думок, навіть якщо вони не відповідають дійсності.

3. Обмеження інформації: Цензура та контроль над інформацією можуть призвести до викривлення образу подій або зниження доступу до різноманітності поглядів та думок.

4. Психологічний тиск: Медіа можуть використовувати емоційні прийоми, такі як страх або гнів, для маніпулювання поведінкою аудиторії.

5. Створення ідеальних образів: Медіа можуть пропагувати ідеалізовані зображення лідерів, героїв або соціальних груп, що впливає на формування культурних стереотипів та цінностей.

Ці методи використовуються для зміни світогляду та контролю над масовим сприйняттям ідеологічних поглядів, що робить радіо- та телеідеологію значущим засобом політичного та соціального впливу.

Мережа Українського радіо була розгалужена і включала обласні радіокомітети, а також понад 1900 редакцій на різних рівнях – від міських та районних до фабрично-заводських та колгоспних. В районних газетах працювали журналісти, відповідальні за радіомовлення.

Середньодобовий обсяг радіомовлення Української РСР в областях (обласне радіомовлення): від 45 хвилин до 4 годин. Проте, згідно з рішенням ЦК КПРС від 6 червня 1963 року, обсяг місцевого радіомовлення рекомендувалося скоротити, збільшуючи кількість трансляцій республіканського та центрального радіо. Це рішення було обґрунтоване тим, що місцеве мовлення "забирає сили і кошти на шкоду чутності і якості радіомовлення із Москви". Таким чином, місцеве радіомовлення отримувало обмежені часові проміжки, коли воно мало мінімальний вплив на роботу Всесоюзного радіо.

Українське радіо, подібно до всієї системи ЗМІ, функціонувало в рамках того, що жорстко підпорядковувалося Москві. Його залежний статус визначався не тільки службовою підлеглистю, але й відсутністю власних кореспондентів за межами СРСР і старою технічно-матеріальною базою.

Як інструмент ідеологічної політики, радянське радіомовлення функціонувало в багаторівневій системі контролю.

Згідно з постановами Раднаркому СРСР від 29 вересня 1939 року № 1593, від 14 березня 1946 року № 481, а також відповідно до розпорядження

Ради Міністрів СРСР від 20 березня 1948 року № 3215-р, була обов'язковою реєстрація радіоприймачів. Власник радіоприймача був зобов'язаний зареєструвати його у поштовому відділенні, що найближче знаходиться до його місця проживання або до розташування приймача в такі строки: у обласних, районних та республіканських центрах - протягом трьох днів, а в інших населених пунктах - протягом десяти днів з моменту придбання. За ухилення від реєстрації власнику загрожував штраф або кримінальна відповідальність. Існує "Пам'ятка для власника радіоприймача" за 1954 рік, яка вже не має загрози до кримінальної відповідальності, але уточнює штраф у розмірі 50 рублів.

Через політику цензури регіональним радіостанціям (обласним і районним) заборонялося коментувати деякі події до тих пір, поки Москва не надасть першою офіційну інформацію. Наприклад, у випадку стихійного лиха або іншої надзвичайної ситуації в регіоні місцеві радіостанції мовчали, доки не отримають вказівок від столиці. Це часто означало, що передача до аудиторії інформації через місцеві новини була дуже неоперативною та повільною.

Повідомлення про злочинність, аварії, катастрофи, епідемії, нещасні випадки, загалом, не часто транслювались у радянських ЗМІ, що призводило до поширення чуток серед населення.

2.1.2. Розвиток радіо та телебачення в СРСР

У 50-х роках початку Радянський Союз відставав від Сполучених Штатів Америки за кількістю радіоприймачів на душу населення. Наприкінці 1952 року в середньому на кожну тисячу осіб у СРСР припадало лише 100 радіоприймачів, в той час як у США цей показник становив 500 приймачів на 1000 осіб [33].

У зусиллях подолати цей технологічний відступ, а також усвідомлюючи ідеологічний потенціал радіомовлення у СРСР активно

розширювали кількість радіостанцій. Наприкінці 1940-х років їх було 800 тисяч, а вже у 1959 році ця цифра зросла до 6,6 мільйонів, а у 1965 році – до 7,7 мільйонів. Також постійно зростала кількість радіоприймачів: з 239 тисяч у 1940 році до 2 мільйонів у 1959 році та до 2,7 мільйонів у 1965 році. Жодне друковане видання або ідеологічна установа не мала такої широкої аудиторії.

Транзисторні радіоприймачі стали дуже популярними серед радянських громадян і вважалися символами статусу. Вони були одними з перших предметів розкоші, на які радянські громадяни були готові витратити гроші, вважаючи їх не менш необхідними, ніж, скажімо, швейна машинка чи велосипед. Українське радіо, з великим обсягом мовлення на добу, широким різноманіттям та великою кількістю передач, вважалося найбільшим радіомовником у СРСР після центрального (союзного) радіо.

В обласному радіомовленні, особливо на півдні і сході України, спостерігалася тенденція переходу до російської мови. Наприклад, у Дніпропетровській області 1958 року лише 13 з 103 передач політично-громадської редакції транслювалися українською мовою, тоді як із 87 передач драматично-літературної редакції лише 3 передачі були українською. У Криму передачі українською мовою майже повністю були відсутні.

2.1.3. Програми та передачі як інструмент ідеологічного впливу

Радіо отримало прізвисько "гостра партійна зброя", оскільки воно було націлене на впровадження високих моральних принципів, комуністичних ідеалів, та естетичних смаків серед радянського населення. Основне завдання Українського радіо полягало у тому, щоб допомогти радянській людині починати активно будувати комунізм.

Для досягнення цієї мети радіостанція транслювала програми з прямою пропагандою марксистсько-ленінської ідеології, такі як

"Ленінський університет мільйонів" і "Основи наукового комунізму". Ці передачі призначалися для ознайомлення слухачів з практичними аспектами будівництва комунізму, з конкретними програмами КПРС, поясненням зовнішньої та внутрішньої політики Радянського Союзу, а також висвітленням ролі організатора комуністичної партії у різних сферах суспільства.

Після з'їздів КПРС Всесоюзне, а потім і Українське радіо організовували спеціальні радіолекторії. Наприклад, після XXII з'їзду в 1961 році діяв лекторій для тих, хто вивчав матеріали з'їзду. Ці радіолекторії транслювались на всіх радіостанціях та радіоточках республік.

Центральний Комітет Комуністичної Партії Радянського Союзу (ЦК КПРС) і Центральний Комітет Комуністичної Партії України визначили, що республіканські та обласні радіопередачі недостатньо активно пропагують комуністичне ставлення до праці та приклади високої моралі. Зазначалося, що передачі на радіо часто мають формальний характер, складаються з невиразного читання літературних репортажів або читання статей зі штучною музичною та звуковою обробкою.

Британський дослідник Стівен Ловелл [36] вказує на парадокс, який полягає у суперечності між необхідністю залучення звичайних громадян до радіоетеру з одного боку та потребою у суворому контролі над змістом їхніх виступів – з іншого. У ширшому контексті, процес залучення населення до будівництва соціалізму і комунізму, а також страх перед ініціативою знизу завжди супроводжував радянську систему. На радіо цю суперечність було вирішено з появою магнітофонів та можливістю редагування і перезапису текстів і промов.

Загалом, як правильно відзначає Стівен Ловелл, навіть у суворій системі цензури багато з того, що виходило в ефір, залишалось поза контролем – інтонація, вимова, технічні аспекти. Мовленнєва культура дикторів Українського радіо справедливо оцінюється як зразкова.

Дикторські тексти вважались еталонними з точки зору орфоєпії і використовувалися у формуванні словників. Для підвищення кваліфікації працівників Українського радіо проводилися заняття з української мови двічі на місяць, де аналізувалися питання лексики, будови словосполучень, речень, культури мови, а також виправлялися мовні помилки в радіопрограмах.

На Українському радіо дотримувалися стратегії україномовності. Згідно з відомостями Анатолія Табаченка, у новинах російською мовою коментарі могли давати лише видатні українці, такі як Патон, Шалімов, Амосов, "бо вони одні у нас", тоді як голоси на заводі мали бути україномовними. Проте архівні документи свідчать про численні скарги на роботу дикторів обласних радіокомітетів, головним чином через використання суржику та відсутність різноманітності й виразності мовлення в багатьох радіопередачах, наповнених стереотипами та офіційними висловами.

У брошурі "Редагування радіопередач", виданій науково-методичним відділом Державного комітету радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів СРСР, радили урізноманітнювати радіотексти за допомогою фразеологічних засобів, таких як прислів'я, афоризми, приказки, крилаті вислови тощо. Як аргумент цитували М.С. Хрущова, який висловлював бажання бути більш зрозумілим, образним та дохідливим у своїх виступах. Наприклад, "Ми за контроль, але вони хочуть встановити такий контроль, який означав би втручання у внутрішні справи нашого суверенітету. Словом, посади їх за стіл, а вони і ноги на стіл" (порівняно з прислів'ям: "Посади свиню за стіл, а вона і ноги на стіл").

Формування української ідентичності не було визначено як головна мета колективу на Українському радіо, оскільки це суперечило офіційній політиці будовання "єдиного радянського народу". Але через визнані етнічні особливості населення СРСР радіо неочікувано стало носієм символів,

образів та культурних кодів, які відображали українську мову та мистецтво у союзному ефірі.

У суворих умовах ідеологічного контролю над радіомовленням Українське радіо виявило надзвичайну здатність створювати культурні символи, незважаючи на державну політику.

Радянська радіоконтпропаганда у своїй діяльності активно використовувала художні образи, спрямовані на те, щоб ефективно впливати на свідомість населення. Деякі приклади назв радіонарисів і замальовок, які використовувалися: "Радянська Україна в кривому дзеркалі антикомунізму", "Критика фальсифікацій радянських народів", "Вільна від науки" (про Українську вільну академію наук у США), "Небезпечна ейфорія" (про альянс «українського буржуазного націоналізму» і «сіонізму») [7].

Великою проблемою радянської пропаганди була її слабкість у використанні для маніпуляції суспільством. Інформація надавалася грубо, частіше без знання конкретного адресата. У цьому радянське радіомовлення значно поступалося західному. Іноді навіть виникали курйозні ситуації, як, наприклад, у випадку, коли в тексті диктора при трансляції інформації зазначалося: "Американський турист приїжджає в СРСР, а коли дізнається, що лікування безкоштовне, то він лікується від всіх хвороб. Коли вінвилікувався, він лягає в лікарню, щоб вирізати апендицит лише тому, що лікування безкоштовне, хоча це йому й не потрібно" [7].

2.2. Використання кіно як інструменту формування ідеології

Кіно часто використовувалося як потужний інструмент для формування ідеології. Відображення ідеологічних принципів і цінностей у фільмах допомагало поширювати певні переконання серед глядачів та зміцнювати їх. Фільми створювалися з метою пропаганди ідеології влади, підтримки соціальних норм і виховання "правильних" громадян.

Візуальний аспект кіно, спроможний вразити та вплинути на емоції глядачів, робив його ідеальним засобом для поширення ідеологічних послань. Завдяки кіно можна було ефективно демонструвати "правильні" моделі поведінки, героїчні подвиги, а також засуджувати "неправильне" або "вороже" ставлення до ідеалів режиму. Такий підхід дозволяв керувати свідомістю мас та створювати сприятливий клімат для прийняття певних політичних рішень чи ідеологічних концепцій.

2.2.1 Розвиток кіномистецтва в радянському суспільстві

Кінематограф мав величезний вплив як пропагандистський інструмент. Улюблені кінообрази створювали ідолів, які займали особливе місце в суспільній свідомості. Тоталітарні режими активно використовували цю можливість для просування своїх ідеологічних поглядів. Особливо впливовим став документальний жанр кіно, який здавався об'єктивним і безпристрасним. Завдяки вмілому монтажу кадрів, звуку і сюжету це кіно змогло вплинути на свідомість глядачів і привнести в них певну ідеологію. Крім того, кіно стало ефективним засобом пропаганди нового способу життя, моди та інших аспектів.

У ХХ столітті кінематограф став однією з найважливіших складових соціокультурного простору. Це був не лише засіб розваг для широких мас населення, але й потужний інструмент ідеологічного впливу, який формував суспільну свідомість.

Наше дослідження спрямоване на вивчення впливу радянського кіно на формування свідомості та індоктринації "радянської людини" в Україні в період з 1922 по 1953 рік. Ми намагаємося відповісти на питання, як радянське кіно впливало на формування національної ідентичності, яка була взаємодія між українським та зарубіжним кіно, які були наслідки проведених заходів кінопрокату на суспільство, як змінилися підходи до

цензури в епоху "перебудови", наявність самодіяльних кіноклубів та роль інтелектуального кіно в цьому контексті.

Видання "Оксфордська історія світового кіно" розглядає суперечності в ролі Москви у розвитку в радянських республіках кінематографа. З одного боку, влада створила умови для розвитку національного кіно в окремих, включаючи малі та економічно слабкі, республіках. З іншого боку, вона докладала зусиль, щоб зменшити виробництво кіно ідеологією. Ця система виробництва мала дві ключові особливості: відсутність прямого зв'язку між рішенням про створення фільму та його поширенням, а також настійливу вимогу центральної влади щодо мінімальних виробничих квот для кожної республіки.

Ця ситуація спричинила появу справжніх творів, які були насичені національним колоритом і віддалені від стандартів соціалістичного реалізму, хоча це сталося через вимушену боротьбу режисерів.

2.2.2. Аналіз ідеологічних аспектів радянського кіно

У радянській Україні кінематограф мав ясні ідеологічно-політичні вимоги, які передбачали не лише відображення реальності через мистецтво, але й активне формування "нової історичної спільноти" та "нової радянської людини". Головною метою було легітимізувати радянську владу, пропагувати комуністичну ідеологію та залучати громадян до державних завдань і інтересів.

Кінофільми мали зацікавляти глядачів у підтримці інтернаціоналізму та дружби між народами, сприяти вихованню почуття єдності. У цій ідеології важливе місце відводилося соціалістичному реалізму, що відкривав можливості для різноманітних художніх виразів та творчих рішень в кіноіндустрії.

Основними принципами радянської кінопропаганди були ідеї, закладені в ленінських заповітах, що наголошували на необхідності

просувати партійні ідеали через захопливі кінокартини, образну публіцистику та вистави, які відображали радянську дійсність. Основним героєм соціалістичного реалізму в кіно була людина-трудівник, яка вважалася творцем нового суспільства і вірувала в комуністичні ідеали. Протилежність із буржуазним кіно створювалася через протиставлення драмі людини, яка відчувається втраченою в світі бізнесу та насильства і марить знайти своє місце в житті.

Фільми показували у різних місцях, таких як кінотеатри, палаци культури, спеціальні кінолекторії, кіноуніверситети та інші місця культурного спілкування. Сільські кінотеатри об'єднувалися у групи, якими керували кіномеханіки, що керували ними на громадських засадах. Фільми також демонстрували на фабричних або заводських агітмайданчиках та у житлових районах. Кіно використовувалося в навчальному процесі у школах та виховній роботі серед учнів. Антирелігійні фільми стали показувати у великій частині тематичних заходів, таких як заняття клубів атеїстів, лекції та бесіди.

Ідеологічна місія кінотеатрів і сільських кіноустановок забезпечувалась через показ перед сеансом так званих кіножурналів, документальних і науково-популярних фільмів, а також хронік з різних країн. У сільських кіноустановках більшості районів перед показом художніх фільмів регулярно демонструвалася одна частина документального або науково-популярного фільму, як безкоштовний додаток, замість трьох частин, передбачених регламентом. Також траплялися випадки, коли замість кіножурналу показувалися рекламні ролики.

У деяких Будинках культури функціонували самодіяльні кіностудії. Хоча Головліт заявляло про підтримку створення таких студій як засіб для творчого розвитку радянських громадян, воно критикувало подібні ініціативи. Наприклад, коли у 1959 році при Будинку культури ім. К. Маркса у місті Шостка та Будинку культури Конотопського заводу "Червоний

металіст" були створені самодіяльні кіностудії під керівництвом аматорів, Головліт вирішив, що фільми з цих студій слід переглядати відділом пропаганди і агітації обкому, перш ніж демонструвати їх для громадянства.

Сільські кінопокази характеризувалися високим ступенем контролю та обмежень щодо присутності глядачів. У сільських районах обов'язковою була демонстрація фільмів, присвячених партійним з'їздам, які організовувалися безпосередньо на виробництвах, фермах та інших аграрних об'єктах. Кожен колгосп і радгосп показував сільськогосподарські фільми, особливо ті, що стосувалися використання хімічних добрив у сільському господарстві. Фільми про сільське господарство демонструвалися за домовленістю з колгоспами перед показом художніх фільмів, а також на зібраннях тракторних бригад, колгоспних зборах та на фермах тваринницьких господарств.

Для оголошення змісту фільмів у містах та селах на кіноустановках використовувалися плакати, широка реклама, листівки, запрошення та абонементи, а також попередньо здійснювався продаж квитків. Однак сільська мережа рідко досягала поставлених цілей щодо кінообслуговування населення та приносила невеликий дохід. Зазвичай у селах не демонстрували зарубіжні фільми, які допомагали досягати високих показників у міській кіномережі. Замість цього через відомчу мережу, кінопрокатні організації примусово подавали низку фільмів, які переглядало лише 2-3% населення сільської місцевості.

У багатьох селах і навіть у деяких містах фільми демонструвалися на низькому технічному рівні. Багато сільських клубів не мали відповідних умов для глядачів, їхні приміщення не були обладнані необхідним обладнанням. Особливо це стосувалося зимового періоду, коли приміщення не опалювалися, що ускладнювало комфорт глядачів.

Офіційна політична доктрина держави закликала радянського громадянина підкорятися настановам КПРС, її з'їздів і пленумів, які, за

словами влади, гарантували успішне життя. Звідси впливала потреба у слухняності замість критичного мислення. Ця ідея була основною в багатьох радянських фільмах. Водночас фільми з країн капіталістичної системи наголошували на демократичних правах і свободах, таких як свобода преси і правосуддя. Часто західні стрічки кримінального жанру вшановували героїв-одинаків, які вступали у боротьбу зі злочинністю або навіть проти самої влади.

Стійкий контраст між "нашими" кінофільмами, що просувають прогресивну ідеологію та світле уявлення про світ, і фільмами "буржуазних" кінематографістів, що пропагують расову ненависть та культ сили, підкреслювався з метою виховати глядача в дусі, як мінімум, байдужості, а як максимум – антипатії до "буржуазного" кінопродукту. Образи героїв у західних вестернах, бойовиках, фільмах жахів та детективах подавалися як особи з різного роду психічними розладами, що викликало "загрозу" для глядача. Сценаристи та режисери вважали своїм завданням виховання глядача, тому комедійні фільми не вважалися відповідними для досягнення цієї мети. Відбір фільмів для нагородження Державними преміями відбувався відповідно до цієї доктрини. Крім того, кіно мало виховну роль у створенні "радянської людини", і це проявлялося у виготовленні фільмів, які розкривали "бандерівську" діяльність українського національного руху.

До 1953 року всі популярно-наукові та документально-хронікальні фільми, а також кіножурнали "Новини дня", "Новини сільського господарства" та "Наука і техніка", що виготовлялися поза межами УРСР, показувались російською мовою. Проте 21 липня 1953 року наказом Міністра культури СРСР П.К. Пономаренка "Про дубляж кінофільмів на мови народів СРСР" союзним республікам було дозволено дублювати журнали "Новини дня", "Наука і техніка" та популярно-наукових фільмів. В Україні це завдання було покладено на Українську студію хронікально-документальних фільмів. Протягом 1953 року було здійснено дублювання

українською мовою 110 частин популярно-наукових фільмів і кіножурналів [7].

Пошук "нової радянської людини" та її виховання відображалися у сценаріях фільмів як один з важливих критеріїв, що забезпечував "легке" затвердження сценаріїв на рівні партії. Прикладом є частини зі сценарію художнього документального фільму "Пісня про Україну" (автори О. Міхалевич, А. Малишко, М. Шумило, 1955 р.), який відповідав канонам соцреалізму: "Місто Переяслав-Хмельницький, де 300 років тому російський та український народи об'єднали свою долю. Прикладом села Гланишів, невеличкого, але духовно молодого, поряд з цим історичним містом. Тут живе і працює Герой Соціалістичної Праці Олена Семенівна Хобта. У селі Лосятин, на буряковій плантації, дівчата виконують роботу з підживлення. Це село відоме високими врожайми буряків, а тут працює Двічі Герой Соціалістичної праці Степанида Виштак".

2.3. Ідеологічні втручання в журналістику та літературу

Ідеологічні втручання в журналістику та літературу відбувалися шляхом контролю й цензури з боку влади чи партійних органів. Це включало в себе санкціонування та заборону певних публікацій, редагування матеріалів з метою відповідності ідеологічним нормам і вимогам, а також примусову зміну чи видалення матеріалів, які вважалися невідповідними політичному курсу. Це обмежувало свободу слова та висловлювання, створюючи ідеологічну однобокість та маніпулюючи інформацією відповідно до політичних потреб влади.

2.3.1 Журналістська етика та ідеологічні обмеження

Журналістська етика передбачає дотримання певних принципів у процесі збору, обробки та поширення інформації. Однак ідеологічні обмеження суттєво впливали на виконання цих принципів. Журналістам накладали ідеологічні обмеження через політичний контроль і цензуру з боку влади та партійних структур. Журналістам доводилося балансувати між дотриманням журналістської етики, яка передбачає об'єктивність, точність та чесність в інформаційному висвітленні, і виконанням вимог ідеологічного керівництва. Це призводило до конфлікту між етичними засадами та політичними вимогами. Крім того, ідеологічні обмеження впливали на вибір тематики матеріалів, їхній тон та спосіб подачі. Це призводило до виникнення стереотипів, перекручення фактів і зміни сутності інформації залежно від політичних потреб.

Протягом періоду з 1922 по 1953 роки в УРСР журналісти стикалися з ідеологічними обмеженнями, які серйозно впливали на журналістську етику та свободу слова. Політична система Радянського Союзу вимагала від журналістів пропагувати ідеологію комунізму та позитивний образ радянської дійсності. Журналісти були під постійним тиском влади та партійних органів контролю за змістом і тоном публікацій.

Ідеологічні обмеження накладали цензуру на теми, неприйнятні для офіційної ідеології, а також обмежували доступ до інформації, яка могла підірвати авторитет радянської влади. Журналісти, які порушували ці обмеження, часто стикалися з репресіями, а їхні тексти підлягали цензурі або взагалі не друкувалися.

Журналістська етика піддавалася ідеологічним втручанням, оскільки журналісти були зобов'язані дотримуватися офіційної партійної лінії у своїх матеріалах. Замовні статті, створені з метою пропаганди, не завжди відповідали журналістським стандартам об'єктивності та правдивості. Така

ситуація перешкоджала розвитку журналістської професії та свободі слова в УРСР протягом зазначеного періоду.

2.3.2 Літературні течії та контроль над творами мистецтва

У період з 1922 по 1953 роки в Україні спостерігалися різні літературні течії та контроль за творами мистецтва, що відображало політичні та ідеологічні зміни в суспільстві.

По-перше, з появою радянської влади в 1922 році ввели політику соцреалізму, яка вимагала від мистецтва пропагувати ідеологію комунізму та позитивні образи радянської дійсності. Така політика створювала обмеження для творчості, оскільки мистецтво мало підпорядковуватися партійній лінії та виконувати її директиви.

По-друге, у 1930-ті роки почалися масові репресії проти письменників, які не відповідали ідеологічним стандартам. Багато талановитих авторів були арештовані, засуджені або вислані, а їхні твори були заборонені або цензуровані.

Та незважаючи на репресії та цензуру, українські письменники та поети продовжували активну творчість. Наприклад, у 1930-і роки був активний поетичний рух "Нова Хата", який відстоював індивідуальність та автентичність літературної творчості.

Після смерті Сталіна в 1953 році почалася певна лібералізація в культурній сфері, що дозволило деяким митцям і літераторам виходити за межі офіційних ідеологічних рамок та висловлювати свої думки більш вільно.

Отже, у період з 1922 по 1953 роки в Україні спостерігалися суттєві зміни в культурній сфері, які відображали політичні та ідеологічні процеси в суспільстві.

У СРСР після відносної свободи творчості на початку 1920-х років комуністична партія систематично пропагувала соціалістичний реалізм у

літературі й мистецтві. Цей метод нав'язувався зусиллями партійних органів за допомогою різних заходів. Принцип "партійності" літератури, визначений В. Леніним, став основним критерієм для перевірки лояльності письменників і поетів до ідеології партії. Влада використовувала репресивні методи для покарання талановитих митців, які не відповідали партійним вимогам, одночасно підтримуючи та контролюючи нову радянську поезію і прозу.

Під керівництвом партійних чиновників, які виступали як провідники сталінізму, чинилося прославлення радянської дійсності та підкреслення важливої ролі партії більшовиків. Постанова ЦК ВКП(б) від 1932 року "Про перебудову літературно-художніх організацій" показала долю радянської літератури на довгі роки. Цей акт став ідеологічною основою для широкомасштабного втручання держави у літературно-мистецьке життя, що в умовах однопартійності системи стало серйозною загрозою для культурного розвитку.

У 1920-х роках у СРСР спостерігалася перша хвиля репресій проти інтелігенції. Ті, хто вижив, musiли адаптуватися до вимог офіційної ідеології або покидати країну. Проте у 1930-х роках настала ще більша хвиля репресій. Теми перемоги більшовиків, колективізації та індустріалізації стали поширеними. Проте під тоталітарною владою були створені твори, що виражали літературний талант.

2.4. Спротив ідеологічному впливу через медіа

Спротив ідеологічному впливу через медіа був одним з важливих аспектів боротьби за свободу висловлювання та індивідуальної свободи в умовах радянської системи. Цей спротив приймав різні форми: альтернативні медіа, заборона інформації, самоцензура, критика через творчість.

Альтернативні медіа: Особи та групи, які відчували незадоволення офіційною ідеологією та її впливом на масові медіа, створювали альтернативні джерела інформації, такі як самвидави, незалежні газети, рукописні журнали тощо. Це дозволяло висловлювати думки та дискутувати над темами, які були офіційно заборонені або ігнорувалися.

Заборона інформації: Влада активно контролювала зміст та розповсюдження інформації, що суперечила радянській ідеології. Це включало цензуру книг, фільмів, пісень та інших медійних матеріалів, які не відповідали офіційній лінії.

Самоцензура: Багато творчих особистостей, навіть якщо вони мали критичне ставлення до системи, вибирали самоцензуру, щоб уникнути репресій або інших негативних наслідків за вираз своїх поглядів.

Критика через творчість: Деякі творці використовували свої твори, такі як література, музика, кіно, для висловлення критики або підкопування ідеологічного статус-кво. Це дозволяло передавати повідомлення через символи та алегорії, що часто були скритими від цензорів, але зрозумілими для глядачів або читачів.

2.4.1. Радянські ідеологічні кампанії повоєнного періоду та їх вплив на суспільство

Радянська музика і пісня відігравали важливу роль у формуванні "радянської людини" та у впливі на її свідомість і національну ідентичність протягом другої половини ХХ століття. Вони були не тільки розважальним і культурним явищем, але і ідеологічним інструментом, що просував радянські цінності та ідеологію.

Радянська музика та пісні активно використовувалися у пропаганді та агітації, щоб сприяти формуванню позитивного ставлення до радянської влади, ідеології та соціально-економічних досягнень. Вони часто підкріплювали патріотичний настрій, підтримували ідею колективізму та

підтримки радянської системи. Проте в той же час, ця музика обмежувала творчу свободу і вираження індивідуальності, оскільки вона повинна була служити ідеології партії.

Незважаючи на спроби звучати національно та відображати українську культуру, радянська музика мала сильний централізований характер, контрольований владою з метою підтримки радянської ідеології. Це створювало суперечності для тих, хто прагнув виразити свою індивідуальність та незалежність через музику.

З часом, радянська музика і пісні також сприяли зародженню нонконформізму, оскільки вони викликали бажання висловити спротив та незгоду з офіційною ідеологією через альтернативні музичні жанри та текстовий контент. Таким чином, радянська музика виконувала складну роль у формуванні свідомості і культурного ландшафту того часу, що варто ретельно аналізувати для кращого розуміння історичного контексту та його впливу на сучасність.

Текст пісні може бути сприйнятий як риторичне вираження ідеології, яка стоїть за нею, свідомо чи несвідомо. Пісня, як і будь-яке мистецтво, є продуктом культурного контексту та соціальних установок і може відображати цінності, переконання та ідеали соціальної групи або автора. У суспільствах, де мистецтво піддається ідеологічній опіці держави, пісня часто використовується для підтримки і підтвердження певних моделей поведінки та ідеологічних установок, що визнаються авторитетними. Таким чином, аналіз текстів пісень може допомогти розкрити ідеологічний контекст та ціннісні установки суспільства, в якому вони були створені.

Свідченням впливу пісень на формування свідомості і цінностей є ряд радянських колискових, що пронизані ідеологією комунізму. Поява колискових у радянській культурі пояснювалася їхньою музичною подібністю до "робітничих" пісень, які відображали ритми трудового процесу, наприклад, рух колиски, що заспокоює дитину. Загальна культова

атмосфера в суспільстві особи призвела до того, що ім'я Сталіна проникло навіть до колискових пісень для дітей. У мордовській колисковій пісні згадується, що «Сталин буде першим словом на твоїх вустах». У 1944 році Н. Еліаш захистила дисертацію "Російські народні колискові пісні. Спроба класифікації народного жанру", в якій було зауважено, що радянська тематика вже визначає нову еру в розвитку колискового жанру.

Принцип "чого не вільно, те й кортить" активно діяв у часи дозвілля молоді, поза офіційними межами. Іван Грушецький, секретар Львівського обкому КП України, вказував на те, що молодь Львова, збираючись в невеликих групах для відпочинку, не забувала співати радянські пісні та твори наших народних і професійних композиторів, а також втілювати героїчний дух сучасності у танцях. Однак іноді записували передачі ворожих радіостанцій та слухали легку музику, яка вважалась недоречною для радянської молоді, виражала протистояння таким впливам.

2.4.2. Інструменти протидії ідеологічному впливу

В радянському суспільстві 1922–1953-х років культуру можна вважати "двоповерховою", де на верхньому поверсі були заходи, контрольовані офіційною владою, а на нижньому поверсі виникали альтернативні форми мистецтва та виражалося інакомислення. Це спричинило різноманітні форми неприйняття. Наприклад, правозахисник і дисидент Іван Макар розповідає про своє ставлення до радянських патріотичних пісень, які він і його друзі сприймали як анекдот з гіпертрофованим піонерським ентузіазмом. Ці пісні виконувалися з патріотичним виглядом, але насправді були способом насмішки і вираження своєї позиції щодо офіційної ідеології.

Часто спостерігався ефект роздвоєності і паралельного сприйняття, коли люди одночасно відчували зв'язок з двома, на перший погляд, протилежними стилями музичного мистецтва. Цей процес характеризується

як різновид дуальності в музичному сприйнятті. Наприклад, Мирослав Маринович розповідає про свій досвід виховання в Галичині, де він відчував цю дуальність: він може бути одночасно відданим прихильником українських національних пісень, таких як "Ще не вмерла Україна", і радянських патріотичних пісень, наприклад, про Червону армію, навіть в різний час або в різних ситуаціях.

У середовищі політичних в'язнів та дисидентів радянські пісні набували особливого гротескного відтінку. Олесь Шевченко згадував, що коли святкували день народження когось із українських політичних в'язнів у концтаборі (а українці становили половину складу в'язнів у кожному таборі), вони виготовляли святковий торт із найпростіших інгредієнтів, а потім, просячи Мирослава Мариновича тримати баян, співали радянські пісні. Найвеселішою серед них була "Широка страна моя родная", де оспівувалася вольність та простір Радянського Союзу.

Русифікація та боротьба з українським буржуазним націоналізмом призвели до того, що народні хори перестали виконувати національні пісні тих регіонів, які вони представляли. Репертуари хорів стали однотипними, втративши свою унікальність. Це призвело до втрати характерних виконавських та співочих традицій, притаманних окремим областям України.

Висновки до розділу 2

1. Формування ідеологічного фрейму радянських медіа відображало основні принципи та цінності радянського режиму. Ось деякі особливості цього процесу:

По-перше, домінування комуністичної ідеології: Радянські медіа пропагували комуністичні ідеали, підтримували партійну лінію і розповсюджували соціалістичний світогляд.

По-друге, цензура і контроль: Уряд контролював вміст медіа, відфільтровуючи будь-яку інформацію, що суперечила офіційній ідеології чи розкривала негативні аспекти радянського життя.

По-третє, широке використання пропагандистських методів: Медіа використовували різноманітні методи пропаганди, такі як позитивне зображення лідерів, викривання ворогів режиму та висвітлення "успіхів" соціалістичної системи.

По-четверте, масовість і доступність: Радянські медіа були широко доступними для населення, що дозволяло їм широко розповсюджувати ідеологічні погляди серед широких мас.

По-п'яте, маніпуляція емоціями: Медіа активно використовували емоційні аспекти для маніпулювання аудиторією, стимулюючи патріотичні почуття та ідеологічну відданість.

По-шосте, загальнонаціональна інтеграція: Радянські медіа сприяли формуванню єдиної національної ідентичності шляхом пропаганди ідеї єдності і взаємодопомоги між різними народами СРСР.

2. Засоби масової ідеологічної маніпуляції через радіо та телеідеологію включають:

- Пропаганда: Медіа часто використовуються для поширення ідеологічних уявлень, рекламуючи певні політичні погляди, соціальні цінності або релігійні переконання.
- Маніпулятивне повідомлення: Інформація може бути представлена в спосіб, що спрямовує аудиторію до певних висновків або думок, навіть якщо вони не відповідають дійсності.
- Обмеження інформації: Цензура та контроль над інформацією можуть призвести до викривлення образу подій або зниження доступу до різноманітності поглядів та думок.
- Психологічний тиск: Медіа можуть використовувати емоційні прийоми, такі як страх або гнів, для маніпулювання поведінкою аудиторії.

- Створення ідеальних образів: Медіа можуть пропагувати ідеалізовані зображення лідерів, героїв або соціальних груп, що впливає на формування культурних стереотипів та цінностей.

3. Кіно часто використовувалося як потужний інструмент для формування ідеології. Відображення ідеологічних принципів і цінностей у фільмах допомагало поширювати певні переконання серед глядачів та зміцнювати їх. Фільми створювалися з метою пропаганди ідеології влади, підтримки соціальних норм і виховання "правильних" громадян. Візуальний аспект кіно, спроможний вразити та вплинути на емоції глядачів, робив його ідеальним засобом для поширення ідеологічних послань. Завдяки кіно можна було ефективно демонструвати "правильні" моделі поведінки, героїчні подвиги, а також засуджувати "неправильне" або "вороже" ставлення до ідеалів режиму. Такий підхід дозволяв керувати свідомістю мас та створювати сприятливий клімат для прийняття певних політичних рішень чи ідеологічних концепцій.

ВИСНОВКИ

Ідеологія в радянських масових медіа мала значний вплив, охоплюючи всі сфери життя і культури. Вона встановлювала рамки для представлення подій, формування героїв та підтримки офіційної доктрини. Проте навіть за наявності жорсткого цензурного контролю спостерігалися прояви творчості, розбіжностей та опозиції. Це свідчить про те, що ідеологічний вплив не був абсолютним і однозначним, існувала певна міра незалежності та самовираження в медіа.

Розуміння впливу ідеології на медіа у тоталітарному суспільстві є дуже важливим для глибшого розуміння того, як влада формує образ країни та суспільства. Це допомагає вивчити, як ідеологічний контроль впливає на індивідів та групи, що спрямовують свою творчість або виступають проти ідеологічного натиску. Дослідження такого впливу дозволяє розкрити механізми формування і поширення ідеологічних уявлень, виявити ступінь вільності та різноманіття медіа у таких умовах.

У сучасній гуманітаристиці спостерігається зростання інтересу до явища «радянської людини», що вимагає від науковців розкриття його сутності, відступаючи від саркастичного тлумачення терміну «*homo sovieticus*», та вивчення витоків і процесу формування «радянської людини» в конкретних історичних умовах, зокрема, в контексті радянської України протягом 1953–1991 років.

Існує велика кількість інструментів і факторів соціалізації особистості, які прямо або приховано впливали на формування «нової радянської людини». У цій роботі основна увага наукового дослідження зосереджена на трьох основних блоках факторів: освіта (включаючи шкільну, професійно-технічну та університетську); ЗМІ (такі як преса,

телебачення, радіо); соціокультурні аспекти (музика, мова, кіно, анекдоти, обряди та свята).

Створення системи контролю над медіа було важливою складовою політичного режиму у СРСР. Ця система включала цензуру та контроль за змістом інформації, яка публікувалася в газетах, радіо та телебаченні. Централізована державна влада мала повний контроль над медіа, визначаючи, яка інформація може бути розповсюджена та яка повинна бути засекречена або перекручена. Журналісти та редактори були зобов'язані дотримуватися офіційної лінії партії та уряду, а порушення цієї лінії може мати серйозні наслідки, включаючи цензуру, затримки, арешти та інші репресивні заходи. Така система контролю над медіа була спрямована на забезпечення ідеологічної конформності та підтримку домінуючого політичного режиму.

З матеріалу можна зробити кілька важливих висновків:

- **Система контролю:** Влада у СРСР використовувала масові медіа як інструмент для формування і утримання ідеологічного контролю. Це виявлялося у впливі на зміст публікацій, обмеженні свободи слова та цензурі.
- **Спротив:** Навіть при наявності ідеологічного контролю у масових медіа, були прояви творчості, розбіжностей та спротиву. Це свідчить про те, що ідеологічна домінанта не була абсолютною.
- **Культурний контекст:** Розуміння впливу ідеології на медіа потребує врахування культурного контексту того часу. Це означає, що ідеологічні установки та реакції на них були вплетені в ширший соціокультурний контекст радянського суспільства.
- **Взаємодія ідеології та творчості:** Розкриття взаємодії між ідеологією та творчістю в масових медіа допомагає краще зрозуміти динаміку суспільства та роль медіа в його формуванні.

Отже, аналіз впливу ідеології на масові медіа у радянському суспільстві відкриває широкий спектр факторів, що впливали на цей процес, та надає глибокого уявлення про його складність і різноманітність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артамонов А. Хай живе героїчний радянський народ – будівник комунізму! [Образотворчий матеріал]. Київ : Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1956. Кольор. офсет ; 29,6 x 82,2 см.
2. Держархів Миколаївської обл. Ф. Р-3151. Оп. 1. Спр. 326. Арк. 139.
3. Додонов О. Ф. Участь робітників у політичному житті СРСР. 1961–1991 рр. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.02. Дніпропетровськ, 2001. 31 с
4. Домнич А., Грачов П. Так роблять радянські люди [Образотворчий матеріал]. Київ : Держ. вид-во образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1960. Кольор. друк; 93,5 x 60 см
5. Доможирова К., Кудряшов С. В братній сім'ї народів СРСР возз'єднаний український народ будує комунізм [Образотворчий матеріал]. Київ : Мистецтво, 1954. – Офсет кольор.; 58 x 83 см.
6. Історія національного радіоефіру: архівні матеріали (1942-1969). Київ : Інститут журналістики, 2004. С. 63.
7. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя : Інтер-М, 2019. 432 с., іл.
8. Каганов Ю. О. Радянська преса і конструювання масової суспільної свідомості в Україні (1950–1985 рр.) Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2014. Вип. 38. С. 213–225.
9. Каганов Ю. О. «Ворожі голоси»: ідеологічне протистояння на радіохвилях у радянській Україні (друга половина ХХ ст.). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2013. Вип. 35. С. 193–201.

10. Калиновська О. В. Засоби ідеологізації мовної практики радянського суспільства. Література та культура Полісся. Ніжин, 2016. Вип. 83. С. 129–139

11. Кіндрачук Н. М. Протистояння радянської та української національної ідентичності в період створення і впровадження нової радянської обрядовості (60–70-ті рр. ХХ ст.). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2015. Вип. 44, т. 1. С. 273–276

12. Кіндрачук Н. М. Боротьба радянської влади з ідеологією «українського буржуазного націоналізму» в історичній науці УРСР протягом 70-х рр. ХХ ст. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2016. Вип. 46. С. 282–285.

13. Колодій А. Радянська ідентичність та її носії в незалежній Україні. Україна в сучасному світі. Соціальні, етнічні і культурні аспекти глобалізації і Україна : конф. для укр. випускників програм наук. стажування у США. Київ, 2002. С. 36–55.

14. Кульчицький С. Червоний виклик: історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Кн. 2. Київ : Темпора, 2013. С. 576

15. Мікора О. І. Народна освіта в Українській РСР за 40 років радянської влади [Образотворчий матеріал]. Київ : Радянська школа, 1957. Кольор. офсет ; 104 x 70 см.

16. Молдавська Т. Радянська ідентичність та її вплив на формування сучасних суспільних стереотипів людей похилого віку : (за матеріалами усно історичних джерел Півдня України). Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Культурологія. 2013. Вип. 12, ч. 2. С. 38–48.

17. Набруско В. Українське радіо вчора і нині. Дніпро. 2004. № 9-10 С. 53.

18. Орешкіна М. О. Вплив ідеологічного фактора та командно-адміністративних методів управління на діяльність бібліотек УРСР у 40–80-і рр. XX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Луганськ, 2011. 21 с
19. Радянські пропагандистські плакати 1941-1945. URL: <https://www.istpravda.com.ua/artefacts/2013/06/23/126937/> (дата звернення: 8.12.23).
20. Радянські довоєнні плакати як спосіб ідеологізації суспільства. URL: <https://buki.com.ua/blogs/radyanski-dovoyenni-plakaty-yak-sposib-ideolohizatsiyi-suspilstva/> (дата звернення: 8.12.23).
21. Ренчка І. Мовне відображення процесів формування радянської політичної ідентичності. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Культурологія. 2016. Вип. 17. С. 334–337
22. Ренчка І. Вплив радянських ідеологічних настанов на словникове тлумачення назв мистецьких напрямів і течій. Вісник Черкаського університету. Філологічні науки. 2016. №2. С. 78–85.
23. Рачук І. Місто дивиться кіно. Новини кіноекрану. 1978. №6. С. 7.
24. Степовий А. Совітське шкільництво. Вітер надії: видання Горохівського осередку РУХу та УГС. 1990. №2. С. 4.
25. Страх і ненависть у СРСР: як насправді жилося в «золоту епоху радянської стабільності». URL: <https://ukrainer.net/srsr-naspravdi/> (дата звернення: 6.12.23).
26. Стяжкіна О. В. Людина в радянській провінції : освоєння (від)мови. Донецьк : НОУЛІДЖ, 2013. 295 с
27. Тєвікова О. В. Обрядовість населення України періоду хрущовської «відлиги» (1953– 1964 рр.). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2012. Вип. 34. С. 101–105.
28. Тимошик М. Видавнича справа в Україні за Радянської доби (1920–1990): ідеологічний та творчий аспекти: особливості діяльності

редактора і видавництва в умовах тоталітарного суспільства. Вісник Книжкової палати. 2003. №10. С. 35–39.

29. Тримбач С. Кіно народжене Україною. Київ : Техніка, 2016. 378 с

30. Формування сталінської моделі радянського патріотизму напередодні Другої Світової Війни. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/hrynevych_formuvannia.pdf (дата звернення: 6.12.23).

31. Шевчук В. Українське кіно чи його фікція. Новини кіноекрану. 1988. №9. С. 1.

32. Цензура в СРСР. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цензура_в_СРСР (дата звернення: 7.12.23).

33. Bradley J. Trinkner. Bolshevik voices: radio broadcasting in the Soviet Union, 1917–1991. A Thesis Submitted to the Department of History College of Humanities and Social Science in partial fulfillment of the requirement for the degree of Master of Arts at Rowan University. May 21, 2014. P. 52. URL <https://rdw.rowan.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1544&context=etd>

34. Gerovitch S. “New Soviet Man” Inside Machine: Human Engineering, Spacecraft Design, and the Construction of Communism. Osiris. 2007. Vol. 22, No. 1. P. 135–157.

35. Inkeles A., Bauer R. The Soviet Citizen: Daily Life in a Totalitarian Society. Cambridge: Harvard University Press, 1959. 533 p.

36. Lovell S. Broadcasting Bolshevik: the radio voice of Soviet culture, 1920s – 1950s. Journal of contemporary history. 2013. Vol. 48, n 1. P. 94.

37. The Oxford History of World Cinema / edited by Geoffrey Nowell-Smith. New York : Oxford University Press, 1997. P. 652.

38. Yurchak A. Everything Was Forever, Until It Was No More: The Last Soviet Generation. Princeton : Princeton University Press, 2005. 352 p.

АНОТАЦІЯ

Ця дипломна робота досліджує механізми формування ідеологічного контролю в радянських засобах масової інформації та їх вплив на суспільство в період з 1922 по 1953 роки. Особлива увага приділяється аналізу радіо та телебачення як основних інструментів ідеологічної маніпуляції, а також друкованим виданням, кіно і агітаційним плакатам. В роботі розглядаються методи пропаганди, цензури, контролю за змістом інформації та маніпуляції емоціями аудиторії, що використовувалися для створення позитивного образу влади та поширення комуністичної ідеології. Дослідження виявляє ступінь свободи та різноманіття медіа у таких умовах, а також прояви творчості та супротиву ідеологічному тиску з боку журналістів та митців. Вивчення культурного контексту радянського суспільства дозволяє глибше зрозуміти взаємодію між ідеологією та масовими медіа, а також виявити основні принципи і цінності радянського режиму, включаючи ідеї класової боротьби, культу особистості Сталіна та державного контролю над усіма аспектами життя громадян. Ця робота є важливим внеском у розуміння історії радянських медіа та їх ролі у формуванні суспільної свідомості.

ABSTRACT

This thesis explores the mechanisms of ideological control in Soviet mass media and their impact on society during the period from 1922 to 1953. Special attention is given to the analysis of radio and television as primary tools of ideological manipulation, as well as print publications, cinema, and propaganda posters. The study examines methods of propaganda, censorship, content control, and emotional manipulation of the audience, which were employed to create a positive image of the government and disseminate communist ideology. The research reveals the degree of freedom and diversity in the media under such conditions, as well as expressions of creativity and resistance to ideological pressure from journalists and artists. Understanding the cultural context of Soviet society allows for a deeper comprehension of the interaction between ideology and mass media, as well as the identification of the core principles and values of the Soviet regime, including the ideas of class struggle, the cult of Stalin's personality, and state control over all aspects of citizens' lives. This work makes a significant contribution to understanding the history of Soviet media and their role in shaping public consciousness.